

ІСТОРІЯ

УДК 94(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-1-1>**Павло БАГАН,***orcid.org/0009-0004-2369-4161**студент II курсу магістратури історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) pavlo.don.2015@gmail.com*

АНАЛІЗ РЕАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОРОСІЙСЬКОЇ ПРЕСИ МОНАРХІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ НА ПЕРШУ СВІТОВУ ВІЙНУ НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «КИЄВЛЯНИН»

У даній статті висвітлено та проаналізовано газетні матеріали, однієї з найпопулярніших та найвпливовіших газет не тільки Києва, але і всієї України, а саме «Києвлянина», що дотримувався монархічних поглядів.

Закономірно, що Перша світова війна стала неймовірним конфліктом за своїм масштабом у людській історії, і відбувалась вона на тлі панування чи зародження нових ідеологій, застосування нових технологій, та в умовах, коли інформація завдяки технічному прогресу поширювалось значно швидше і отримувати її могла значно більша кількість людей.

Як наслідок відбувалась неймовірна мілітаризація та політизація суспільного життя і свідомості людей, за що відповідали тодішні ЗМІ, якими виступали газети.

Тому через «Києвлянина» досліджено конкретні ідеологічні штампі, які використовувала російська пропаганда та маніпулювання, які вона застосовувала, щоби довести загальну «праведність» війни. В цьому ж руслі газета була перевірена на об'єктивність викладу матеріалу та викривлення тих чи інших фактів чи подій, про які вона веде мову.

В статті також порівняні сучасна російська пропаганда та пропаганда минулого століття, яка не змінилася в багатьох своїх аспектах, окрім охоплення аудиторії та загальних амбіцій.

Проаналізовано і загальний стиль подачі інформації тодішнім пересічним українцям, та які аргументи і чому саме їх використовувала провладна газета під час Першої світової війни. З'ясовано контекст подачі новин, відповідність контексту ідеологічній направленості газети.

В тому ж руслі здійснений розгляд певних спроб газети вести «контрпропаганду» у своїй боротьбі з нечисельними ідеологічними супротивниками (через закриття багатьох газет царською цензурою після початку війни).

Зазначено і певні хоч і нечисельні, але позитивні сторони газети в веденні своєї інформаційної діяльності та коротко проаналізовано її стосунки зі владою, та редакторів самої газети.

Ключові слова: Перша світова війна, Пропаганда, «Києвлянин», Ідеологія, Російська імперія, Монархія, Газети.

Pavlo BAHAN,*orcid.org/0009-0004-2369-4161**2nd year student of the Master's degree program at the Faculty of History
Taras Shevchenko Kyiv National University
(Kyiv, Ukraine) pavlo.don.2015@gmail.com*

ANALYSIS OF THE REACTION OF THE UKRAINIAN PRO-RUSSIAN MONARCHIST PRESS TO THE FIRST WORLD WAR ON THE EXAMPLE OF THE NEWSPAPER “KYEVLIANYN”

This article highlights and analyses newspaper materials from one of the most popular and influential newspapers not only in Kyiv but throughout Ukraine, namely the “Kyevlianyn”, which held monarchist views.

Naturally, the First World War was an incredible conflict in terms of its scale in human history, and it took place against the backdrop of the dominance or emergence of new ideologies, the use of new technologies, and in conditions when information spread much faster thanks to technological progress and could be accessed by a much larger number of people.

As a result, there was an incredible militarisation and politicisation of public life and people's consciousness, for which the media of the time, namely newspapers, were responsible.

Therefore, the specific ideological clichés used by Russian propaganda and the manipulations it used to prove the general “righteousness” of the war were investigated through the “Kyevlianyin”. In the same vein, the newspaper was tested for objectivity in its reporting and for distortion of certain facts or events.

The article also compares contemporary Russian propaganda with that of the last century, which has not changed in many aspects, except for its audience reach and general ambitions.

The author also analyses the general style of presenting information to ordinary Ukrainians of the time, and what arguments and why they were used by the pro-government newspaper during the First World War. The context of the news presentation and the relevance of the context to the ideological orientation of the newspaper are also revealed.

In the same vein, certain attempts by the newspaper to conduct “counter-propaganda” in its struggle against its few ideological opponents (due to the closure of many newspapers by the tsarist censorship after the outbreak of the war) are also considered.

The author also points out some positive aspects of the newspaper's informational activities, albeit few, and briefly analyses its relations with the authorities and the editors of the newspaper itself.

Key words: World War I, Propaganda, “Kyevlianyin”, Ideology, Russian Empire, Monarchy, Newspaper.

Постановка проблеми. Потрібно зазначити, що предметний аналіз пропаганди на конкретних прикладах не є досить частим предметом наукових досліджень, а зміст газет найчастіше окреслюють загально, без вдавання в деталі. Тому аналіз матеріалів вміщених в газету дозволяє нам поглянути під новим кутом зору на вже добре розглянуті історичні питання, або уточнити вже відомі відомості, що до тих чи інших історичних подій чи явищ. Подивитися на ці події очима сучасниками, ретроперспективно, але не забуваючи, що пропагандистські матеріали є набагато більш упередженими і суб'єктивними в зрівнянні з іншими джерелами інформації. Також потрібно розуміти і контекст епохи в якій більшість населення не вміло читати і писати, а якщо і вміло то не мало доброї освіти як такої. А оскільки газета орієнтується на широке коло читачів в тому числі як на різноманітну еліту, так і на загал, то і сама пропаганда, повинна бути простою, але переконливою та добре аргументованою, поданою легкою мовою для більш простого розуміння. В зв'язку з чим для нас існує інтерес поглянути на те, як досить складні ідеологічні концепції та позиції подавалися пересічному читачеві в неймовірно політизованій ситуації та на які аспекти людської свідомості і почуттів тиснула тодішня пропаганда.

Аналіз досліджень. Звісно, що велика кількість істориків-науковців під час написання своїх робіт стосовно Першої Світової війни, преси та пропаганди цього часу, зверталася до найрізноманітніших джерел інформації, в тому числі і до газетної справи, але потрібно зазначити, що випадки де б газетні матеріали і їх внутрішній зміст стали основою дослідження, або активно використовувалися є досить рідкісними.

Такий стан речей повністю виправданий адже архівні документи державних органів влади, суду та інших інстанцій, мемуари та щоденники оче-

видців чи прямих учасників подій різного соціального і майнового статусу і т.д. здатні дати набагато більше корисної інформації і висвітлити її з різних сторін за значно коротший термін аналітичної обробки джерела, адже газети містять купу непотрібної інформації для конкретного дослідження по конкретній темі в цілому.

Але тим не менш дослідники далеко не оминають газетну справу, висвітлюючи різні її аспекти, чи то як явища і його місця в житті людини і держави, чи то апелюючи до конкретних номерних видань.

Потрібно зазначити, що опрацьовуючи матеріал досліджень присвячених газетній справі і згаданому періоду зокрема, всі дослідження так чи інакше мають корисні крупиці інформації для кращого розуміння епохи та загальної ситуації, але жодне з них не є прямим попередником і не висвітлювало детально задану в статті тему.

Цінною для розуміння загальної ситуації на поприщі української преси та всього що з нею пов'язано є книга А. Животко про історію цієї самої преси. Аналізує автор умови як технічні так і політичні для видавництва, та як вони змінювалися після доленосних подій як то лютневої революції і здобуття права на свободу слова і т.д. і т.п. (Животко, 1999).

Набагато більш конкретна в цьому плані праця Г. Рудого, про періодичні видання Києва 1917–1920 рр. як історичне джерело. Зокрема автор торкається питань висвітлення тематики публікацій в тодішніх газетах, тих питань що вони піднімали та процесу взаємодії перси різних поглядів одне з одним, аналізує питання авторства тих чи інших статей вміщених в газету, питання висвітлення державотворчого процесу і того наскільки повним він є, тощо (Рудий, 2012). Ця праця безсумнівно є корисною для більш повного розуміння та кращого аналізу поданих матеріалів.

Проте автор лише загально окреслює список тем, майже не торкаючись змісту, що і не дивно

і цілком закономірно, оскільки це не є завданням його роботи, проте надає слушні і настановні рекомендації в роботі з пресою цього періоду.

Зокрема в розумінні того, що об'єкт дослідження фактично є суб'єктивним фактором, а то і одразу кількох суб'єктивних факторів в одному джерелі (як то автор публікації і редактор самого журналу), що вимагає відповідного відсторонення науковця і розуміння ним, тих умов в яких працювала преса та тодішніх тенденцій в суспільному житті та поглядів самих авторів публікації і видавців газети.

Досить вдало доповнює цю книгу наукова праця за редакцією професора В. Шкляра «Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра», де автор більше концентрується на завданнях та перепонах, які стояли перед тодішньою українською пресою. Зокрема розкол в колах політичної української еліти, і як він відобразився на видавничій справі та породив дискусію, а іноді і розбрат, що зважаючи на особисті стосунки лідерів тодішнього українського руху є не дивним та як цим скористались проросійські шовіністичні газети в тому числі і «Киевлянин», посиливши свої позиції за сприяння влади (Шкляр 1998).

Також корисними в контексті написання статті була робота доктора філологічних наук інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка Сидоренко Наталії про особливості тематики української преси під час війни. Дослідниця так само ставить собі за мету з'ясувати особливості висвітлення подій війни на шпальтах періодичних видань Східної та Західної України і поза її межами. Проте вона (робота) як на мене має більш оглядовий характер, зважаючи на охоплені діапазон найрізноманітніший газет, тому дослідниця більше концентрується саме на тому як подавали, а не конкретно що подавали газетні матеріали, але в той же час її несумнівна цінність полягає в окресленні загального напрямку думки преси про події війни від нейтрального забарвлення до національного виховання в залежності від ситуації (Сидоренко, 2015).

Іншим дотичним джерелом до теми роботи стала стаття О. Зайця про початок Першої світової війни за матеріалами православної періодичної преси, де дослідник розглядає позицію духовенства щодо неї і з легкістю доводить, як церква стояла на позиціях вигідній владі, прославляючи царя і його велику православну місію, спотворюючи і подаючи в вигідному світлі становище на західній Україні де і населення тяжіє до православ'я так і священники все роблять за східним обрядом. В очі одразу кидається агресивна пропаганда і те як преса її здійснює і до чого апелює, доводячи

«спокоєвічну» російськість і православність захоплених земель (Заєць, 2014).

В цілому можна стверджувати, що газетні матеріали становлять серйозну неопрацьовану джерельну базу, через що історіографія теми статті, розроблена дотично, зачіпаючи проблеми, які найчастіше на пряму їй не стосуються.

Мета статті. 1) Визначити роль та позицію преси в висвітленні і ставленні до події Першої Світової війни. 2) Визначити відповідність подачі новин до дотриманої газетою ідеології. 3) З'ясувати основні ідеологічні «маркери» в загальній пропаганді 4) Зрозуміти чи схожа по сутності сучасна та минула Російська пропаганда.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як перейти до аналізу змісту газетних матеріалів, потрібно сказати кілька слів про самого «Киевлянина». Хоч його й не можна в повній мірі можна назвати українською газетою, але все ж він виходив на території України для українського населення.

«Киевлянин» в першу чергу газета консервативного напрямку, заснована з ініціативи професора Київського університету Св. Володимира В. Я. Шульгина за підтримки місцевої адміністрації і її фінансування. Тобто газета по факту не може бути неупередженою, адже знаходиться в прямій залежності від влади, але в той же час здатна і на незалежний огляд події, про що свідчить засудження судового процесу над М. Бейлісом і конфіскація номеру газети як наслідок (Любченко, 2007: 318), що хоч і сталося вперше, але показує як на мене, що люди в газеті саме ідеологічні, хоч і ворожі до українського національного руху, але керуються в більшій мірі власними судженнями чим дзвінкою монетою.

Тому не дивно, що «Киевлянин» був одним з найвпливовіших видань південно-західної частини Російської імперії, спочатку помірно-ліберального, а потім більш консервативного монархічного напрямку. Незважаючи на те, що спочатку газета виходила для підтримки дій офіційної влади, вона нерідко виступала з критикою дій адміністрації, викривала зловживання чиновництва. Зважаючи на сказане, ми маємо підстави брати до уваги свідчення газети, звичайно ставлячись з обережністю до них, бо прихильність влади, незважаючи на певні конфлікти з нею, є гарним лакмусовим папірцем відстоювання потрібних позицій. Але і відкидати всю інформацію як свідомо неправдиву ми не можемо.

Редакторами газети в ці буремні роки були В. В. Шульгин (1913–1914 рр.), від 1914 по 1917 рр. поперемінно К. Смаковський та В. В. Шульгин, та з 1918 лише В. В. Шульгин (Любченко, 2007: 318)

За політичними переконаннями Василь Віталійович Шульгин був послідовним монархістом, що відповідно відбилась на негативному ставленні до українського національного руху та навпаки розробку ідеології для російського прогресивного націоналістичного руху (Ясь, 2013: 666). Все «прогресорство» якого виявлялося в підтриманні курсу реформ Столипіна, і думці, що справа Бейліса сфабрикована. Зазначена мною ідеологічна позиція Шульгина, також присутня, оскільки він пішов добровольцем до російської армії ризикуючи своїм життям на фронті, що людина в якій немає власних принципів зробити не зможе.

Це підтверджують і характеристики газети, дані їй Тимчасовим київським комітетом у справах друку в 1908 і 1910 рр., що вона не примикає цілком ні до однієї з існуючих монархічних організацій, є незалежним орган національно-монархічного спрямування, що найближче примикає до програми клубу російських націоналістів, а залишаючись приватною газета мала зберігати і партійний нейтралітет, що звісно було не так, оскільки газета звісно мала великих пієтет перед чорносотенними організаціями і правими партіями, що буде доведено далі.

У підсумку ми можемо говорити, що «Киевлянин» був справді ідеологічною газетою, і події буде висвітлювати з відповідної точки зору, і люди що її вели також були справжніми ідеалістами, що бажають кращого (у своєму розумінні звісно) своїй державі, тобто Російській імперії, і прагнучи бачити свій ідеал, вони не завжди спускатимуть владі всі промахи і не постійно потуратимуть їй, але і про згладжування кутів ми не повинні забувати, враховуючи, що газета працювала на денационалізацію і поступове зросійщення українців.

Однозначно, можемо стверджувати, що «Киевлянин» вельми неоднозначна газета через її промонархічне спрямування, але тим доцільніше буде з'ясувати до чого апелювали монархісти і їм подібні, відправляючи мільйони людей на війну. Як виправдовували її, який характер надавали? Здавалось б досить прості питання на які можна відповісти володіючи базовою інформацією по даному періоду, але тим не менш конкретика використаних лозунгів дає нам можливість набагато краще зрозуміти людину того часу, точніше певний клас людей, що дотримувались відповідних поглядів та уточнити деталі самої пропаганди.

Чи залишилось у газеті місце неупередженості, та в кінці-кінців об'єктивній подачі новин та їх аналізу окреме питання, оскільки не останнім чином відсталала позиція монархістів може

бути пояснена тією інформацією, що вони споживали, адже вирватися з замкнутого кола одноманітних лозунгів тим важче чим більше вони тебе оточують через ефект ехо-камери, що не дає можливості критично мислити і ознайомитися з протилежною думкою.

Розпочати потрібно з того, що в цілому газета через своє привілейоване становище зовсім не стискає себе у висловлюваннях, дозволяючи відверто глузувати з опонентів чи певних подій, але й не опускається до прямих образ. При цьому межа між прямою відкритою пропагандою і звичайним висловленням своїх поглядів надзвичайно розмита і фактично ці речі ототожнюються.

В цілому зрозуміло, що по відношенню до війни газета одразу стала на сторону Сербії та її «захисника» Росії, але як вона це зробила потребує окремого аналізу.

Питання просвітову війну та армії, що зіткнулися в боях на винищення одразу було поставлено на порядок денний, навіть більше пораджено звиктися з думкою, що скоро Європа запалає (Киевлянин, 1914: 193), і здавалось за таку прямоту і однозначність в судженнях (що дійсно з історичної перспективи виправдались) можна тільки похвалити, але ні газета починає суперечити самі собі. «Киевлянин» буквально фонтанував звістками, що протирічили один одній з номеру в номер.

То говорячи про невідворотність війни, то через декілька абзаців чи на наступній сторінці, оцінюючи шанси миру в 75 відсотків (Киевлянин, 1914: 193), то стверджуючи, хоч і з різних джерел що Німеччина схвалила ультиматум Австро-Угорщини Сербії, то що відсторонилась від нього (Киевлянин, 1914: 194), причому не даючи власного аналізу цим діаметрально протилежним звісткам.

Пояснити це можна як публікацією статей авторів без змін і перевірки, але тоді виникає питання про професійність редактора, або бажанням редактора подати різні точки зору.

Досить символічно як на мою думку, що основною причиною поразки в Російсько-Японській війні преса визначила з елегантною простотою це питання яким задавалося суспільство «Навіщо нам війна?», причому не потрібно забувати, що Японія на момент випуску газети союзник Британії і потенційний союзник Росії як наслідок, що і доведуть подальші події, а цей раз преса говорить, що згадане питання взагалі піднімати не потрібно як і задаватися ним (Киевлянин, 1914: 193).

Оскільки очевидно, що солдат, що ініціативно йде в бій з криками «За веру, царя і отчезтво» краще чим солдат, який ставить під сумнів устої держави.

Також «Киевлянин» може бути корисним в розумінні настроїв у верхах влади, адже відображаючи їх позицію, газета давала ключ до розуміння державної політики в тій чи іншій сфері людського життя, як лакмусовий папірець.

Причому мова використана газетою наскрізь спотворена ідеологією, в якій речення і ледве не слова втрачають своє первісне значення розмивається їх першопочатковий сенс.

Так свобода думки і слова, можлива коли не суперечить закону і присязі перед царем, а лицемірне помилування, що можна побачити на прикладі депутата думи Чхеїдзе розглядається як беззаперечно велика милість та милосердя царя (Киевлянин, 1914: 193), але насправді така ситуація суперечить базовим нормам моралі, а газета уявну свободу думки і слова, хоче видати за справжню.

З одного боку цілком зрозуміло, що усвідомлення цих базових свобод в Російській імперії тільки почалося, але наступ на них з боку влади нічим не уступає звичайному викривленню правди типовому для тоталітарних режимів. Оскільки вільно говорити можна лише те, що не суперечить позиції влади.

Газета якщо і дотримувалася принципів то лише в прославленні царя, причому маніпулюючи інформацією. «Киевлянин» використовує звістки про мітинги, влаштовані їхніми ворогами по ідеології, тобто соціалістами, виключно в цілях пропаганди.

Якщо стачку в Петербурзі, схожу на маленьку революції 1905–1907 рр., влаштовує «пролетарський сброд» (Киевлянин, 1914: 195) то повідомлення про мітинги в Берліні подаються як небажання німецького народу вести війну. При цьому гасло «Долой войну, ни капли германской крови в пользу австрийскому империализму» (Киевлянин, 1914: 194) взагалі не викликає сорому в редактора. Що з легкістю доводить нам, що є імперіалізм «хороший» тобто російський, а є «поганий» австрійський, що є маніфестації «великого» руського народу, що підтримує царя і маніфестації «незадоволеного населення» ворожих країн.

Газета зазначає, що робітники «в душе мирные трудовые слои» (Киевлянин, 1914: 195), причому «Киевлянин», нарікає на стабільність суспільства, коли сама влада століття поклала на те щоб це саме суспільство таким виховати, навіть краще винними в виступі в Петербурзі оголошена не адміністрація, що невчасно цей виступ придушила, хоча по факту вона взагалі є причиною виступу, а самі маси населення (Киевлянин, 1914: 195). З чого з легкістю можна зробити висновок про порушення причино-наслідкових

зв'язків в логіці монархістів та як наслідок їхню відсталість в розумінні соціально-культурного та політичного розвитку суспільства, що прагне набути більшої ролі в житті держави.

Відбувається і певна рецепція ідей самодержавства, та славнозвісних слів Людовіка XIV «держава це я», але в новому форматі. Тепер дума є душа народу, яка сприйняла душу государеву і творить разом з нею в одному пориві (Киевлянин, 1914: 206) фактично ототожнюється волевиявлення народу з царською волею, хоч і не прямо, але простежується думка, що цар тотожний народу і відповідно знає його біди і чаяння, а тому і може цю душу сприйняти і творить лише на добро народові. При цьому ототожнення «демократичного волевиявлення» з діями однієї особи, також є цілком тоталітарною ознакою і можливо при тому ж рівні розвитку карально-репресивних органів і пропаганди як в Радянському Союзі, Російська імперія їй нічому не поступилася б, адже їхні ідеї (культ особи вождя і монарха як помазаника божого) досить схожі, різняться лишень ідеологія, що доводить, що крайні праві і крайні ліві режими мають між собою більше спільного ніж вони думають.

Використовує газета і ще один вельми цікавий аспект того як Росія себе позиціонує на міжнародній арені як захисника слов'янських держав, що воюють разом з нею проти Німеччини та Австро-Угорщини (Киевлянин, 1914: 206). При цьому сама Австро-Угорщина включала в себе не один слов'янський етнос, що як на мене дає нам змогу стверджувати, що Росія намагалася показати, що не рахує за ворогів слов'ян, а є їх визволителем від німецького гніту. Навіть більше фактично знову відбувається підміна понять. Оскільки єдність Росії, а саме її народу з найрізноманітнішими політичними силами різного толку інших народів, подається як позиція націонал-слов'янофільська (Киевлянин, 1914: 196), з чого можна зробити висновок, що влада готувалася до прийняття всіх слов'янських народів під «високу царську руку», ототожнюючи російський націоналізм з націоналізмом загальнослов'янським, таким чином взагалі розширюючи поняття націоналізм, і переносючи його з певного сформованого історією народу на цілу етномовну спільність, причому зберігаючи російський корінь цього новосформованого націоналізму.

З легкістю видно як ця думка обростає новими «доказами», так поляки з Галіції різко зрозуміли, що Німеччина несе загибель для всього слов'янства як такого (Киевлянин, 1914: 219), як і чехи, що захотіли стати підданими Росій-

ського імператора і навіть більше тепер це братній народ для російських воїнів (Киевлянин 1914: 327). Як бачимо риторика братерства в контексті слов'янофільства робила Росію, таким собі другом для всіх «підкорених і знедолених» слов'ян і саме ця думка і пропагується в газеті, що Росія насамперед визволитель, тільки на відміну від сучасності не «російськомовного населення», а всіх слов'ян як таких.

Незважаючи на всі ці патріотичні лозунги та ідеї, «Киевлянин» змушений рахуватись і з жорсткою дійсністю, оголошуючи про збір пожертвуваних хворим і пораним солдатам гідним своїх славетних предків (Киевлянин, 1914: 206) однозначно розповсюдження даної ініціативи потрібно сприймати як позитив, оскільки Перша Світова війна це війна, де не було «доброї» сторони і злої, а звичайні солдати опинилась в жорновах імперських амбіцій багатьох держав, в тому числі і велика кількість українців, але і тут як ми можемо побачити не обійшлося без пропаганди, але в даному випадку вона не заслуговує на різку критику.

Газета навіть на фоні «загальноросійського» єднання готова називати українців українцями, за те що журнал «Українське життя» висловився в підтримку влади та єдності перед обличчям спільного для всіх народів Росії ворога, що правда в лапках, використовуючи термін «наші українці» (Киевлянин, 1914: 221), начебто відділяючи їх від іншого масиву населення, яке для них є не інакше як малоросами, що хоч і не вказано, але цілком зрозуміло, зважаючи на спосіб мислення Шульгина, який принципово не вживав в газеті терміни «українці» та «Україна», тільки як в лапках.

Всі ж інші рази ми будемо завжди зустрічати термін південно-західний край, що правда газета робить наголос на те наскільки той важливий для німців, що правда не пояснюючи причину (Киевлянин, 1914: 198).

З самою Німеччиною все також на перший погляд зрозуміло відбувається її тотальне демонізування так вона є нападником, а отже агресором і винуватицею в розв'язанні війни (Киевлянин, 1914: 193), Росія ж яка завжди виступала як сторона що захищається, взагалі була творцем німецької величі на розвалинах наполеонівської Франції (Киевлянин, 1914: 198), при цьому демонізується не лишень влада, але і німецький та австрійський народ, і якщо перший хоче російської крові ледве не просто так, то другий всього лишень раби першого (Киевлянин, 1914: 216), навіть російські німці, за словами газети, відчують сором за своїх співвітчизників (Киевлянин, 1914: 219). Така риторика також типова як ми

можемо побачити як для Росії сто років тому, так і Росії сучасної, коли весь народ записується в бендерівців, фашистів і одночасно при цьому є «рабом заходу» і т.д.

Окремо потрібно сказати, що вся ця дезінформація вміщена в символічному розділі «Для російської армії», що займає цілу сторінку і з'явився вперше в 205 номері (Киевлянин, 1914: 205), що прямо говорить для кого подавалась ця інформація. При чому іноді її зміст досить таки специфічний від звісток, що взагалі не мають під собою врахування справжнього становища справ, як то Туреччина, що названа останньою надією Німеччини (Киевлянин, 1914: 297), коли зараз лишень 1914 рік, до того, що перемога здобувається хоробрістю і стражданням солдат, а головне тим солдатом, що здатен витерпіти страждань більше ніж його супротивник (Киевлянин, 1914: 279), при цьому про вміння командирів, якість оснащення, резерви та запаси провіанту, зброї, припасів та іншого, тактику і стратегію не сказано і слова. Що лишень підтверджує, що солдат не тільки не повинен задаватися питанням «навіщо війна», але і тим як вона ведеться. Якщо подивитися глибше то майже всі звістки просякнуті звитягою звичайного воїна, але в той же час за такою логікою цей воїн і буде винний в програші будь якої битви, і хоч така думка ні разу не афішується в газеті, але логічно випливає з поданої інформації. Як наслідок газета має цілий список кого можна звинуватити в програші від «підступного і безчесного» німецького командування, до звичайного солдата своєї ж армії.

Що також більш чим перегукується з російською пропагандою, яка використовує образ «солдата визволителя», що правда у цього солдата є серйозні проблеми з логістикою, технікою, власним моральним обличчям і т.д.

Веде газета і певну контр-пропаганду, то звинувачуючи в дезінформації мазепинців в Америці, а зокрема їх лідера Окунцова та газету «Руське слово», в призиві не повертатися емігрантам-запасникам назад на Батьківщину бо там, не давши побачитися з рідними, одразу заберуть на фронт. Що правда те що заберуть на фронт не заперечується, навіть підтверджують цю звістку самі, але свободу пересувань до своїх рідних сіл та міст все ж таки обіцяють забезпечити (Киевлянин, 1914: 327), то спростовуючи плітки, знову же американських газет, що Росія розплатиться за допомогу Японії половиною Сахаліну і т.д. (Киевлянин, 1914: 346).

Цікаво, що газета не соромиться повідомляти про репресії влади, вказуючи на редакторів різноманітних газет, яких притягнули до суду та за

яку саме вміщену у випуск статтю (Киевлянин, 1914: 195), а на фоні власних закликів перевіряти інформацію, спиратися на джерела та критикувати вигадників (Киевлянин, 1914: 193) така риторика виглядає лицемірною, бо «Киевлянин» ніколи не опублікує по справжньому неупереджений огляд чи статтю.

Висновки. У висновках ми можемо говорити, що «Киевлянин» повністю виправдав свою ідеологічну приналежність. Так, звісно всі номери за період Першої світової війни не були проаналізовані автором, проте вказані тенденції та погляди, які висвічувала ця газета дозволяють говорити, що риторика газети якщо і зміниться, то не надто сильно, в іншому випадку газета б була просто закрита владою.

В той же час ми змогли проаналізувати та побачити основні маркери пропаганди такі як: слов'янофільство в якості тієї ідеології, що повинна стати базисом для імперії, що наростить нові території; підміну класичних понять свободи слова да думки; демонізування влади та народу супротивника; пропагування ролі захисника пригноблених та справедливого визволителя від тиранії;

Всі ці штампи та кліше чудово застосовуються і модерною пропагандою Росії, проте зі зміщеними акцентами, оскільки вона далеко вже не грає тієї ролі та не має того впливу який мала Російська імперія та Радянський союз, і який вона намагається реставрувати.

Як наслідок для газети не існувало загальногуманістичного ставлення до своїх противників,

війна розглядалась як праве діло з чітким поділом на добро і зло. Газета стояла на засадах морального абсолютизму і перебувала в фарватері тієї думки, що хотіла бачити і чути від неї влада.

З іншої сторони, ми не можемо назвати «Киевлянин» і повністю негативною газетою. Вона займалась розповсюдженням благодійних акцій, підтримувала моральний та позитивний настрій в суспільстві своїми статтями, хоча про їх доречність можна і посперечатись. Подавала іншу корисну інформацію в досить якісному і професійному стилі та не цуралася показувати і певні неприглядні аспекти тодішнього суспільства, як то темність селян, злочинність та інше, про що можна прочитати ледве не з номеру в номер. В цілому газета була готова йти на певні поступки навіть перед ідеологічними і політичними опонентами, які підтримували в війні Росію, але говорити про прогресизм газети досить важко, зважаючи на використання імперських ідей, що не могли запропонувати ніякого нормального майбутнього ні для України, ні тим більше для самої Росії.

В цілому ми можемо говорити, що хоч робота далеко не охоплює весь можливий спектр питань, які можна висвітлити на основі газетних матеріалів, проте дає цілком гарну картину зазначеної теми, яка підтверджує побутуючий погляд в українській історичній науці щодо російської пропаганди і доповнює її конкретними прикладами та фактами того, якими думками, методами та ідеями здійснювалася пропаганда.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Животко А. П. Історія української преси. Київ : Наша культура і наука, 1999. 368 с.
2. Заєць О. В. Початок Першої світової війни за матеріалами православної періодичної преси (до сторіччя з дня початку). URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1212> (дата звернення: 29.11.2023).
3. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 193 (1914) . Київ, 1914– .
4. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 194 (1914) . Київ, 1914– .
5. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 195 (1914) . Київ, 1914– .
6. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 196 (1914) . Київ, 1914– .
7. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 198 (1914) . Київ, 1914– .
8. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 205 (1914) . Київ, 1914– .
9. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 206 (1914) . Київ, 1914– .
10. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 216 (1914) . Київ, 1914– .
11. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 219 (1914) . Київ, 1914– .
12. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 221 (1914) . Київ, 1914– .
13. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 279 (1914) . Київ, 1914– .
14. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 297 (1914) . Київ, 1914– .
15. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 327 (1914) . Київ, 1914– .
16. Киевлянин. / гол. редкол. Шульгин В. В., Смаковський К. ; Киевлянин. Вип. 346 (1914) . Київ, 1914– .
17. Любченко В. Б. «Киевлянин». Енциклопедія історії України. Т. 4. Київ, 2007. С. 318.
18. Рудий Г. Я. Періодичні видання Києва 1917–1920 рр. як історичне джерело: методологічні й методичні аспекти дослідження. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2012. № 2. С. 100–125.
19. Сидоренко Н. М. Війна і преса: особливості тематики (1914-1917). Образ. 2015. № 3. С. 133–141.
20. Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра / В. І. Шкляр та ін. Київ : КМУЦА, 1996. 168 с.
21. Ясь О. В. Шульгин Василь Віталійович. Енциклопедія історії України. Т. 10. Київ, 2013. С. 666.

REFERENCES

1. Liubchenko V. B. (2007) "Kyevliany" [The Kyivan] Entsyklopediia istorii Ukrainy Encyclopedia of the history of Ukraine, 4. 318 [in Ukrainian]
2. Rudyi H. Ya. (2012) Periodychni vydannia Kyieva 1917–1920 rr. yak istorychne dzherelo: metodolohichni y metodychni aspekty doslidzhennia [Kyiv periodicals 1917–1920 as a historical source: methodological and methodological aspects of the study] Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva Proceedings of the Research Institute of Press Studies, 2. 100–125 [in Ukrainian]
3. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 193. [in Russian]
4. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 194. [in Russian]
5. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 195. [in Russian]
6. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 196. [in Russian]
7. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 198. [in Russian]
8. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 205. [in Russian]
9. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 206. [in Russian]
10. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 216. [in Russian]
11. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 219. [in Russian]
12. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 221. [in Russian]
13. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 279. [in Russian]
14. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 297. [in Russian]
15. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 327. [in Russian]
16. Shulhyn V. V. (1914) Kyevliany. [The Kyivan], № 346. [in Russian]
17. Sydorenko N. M. (2015) Viina i presa: osoblyvosti tematyky (1914-1917) [War and the press: peculiarities of the subject (1914–1917)] Obraz Image, 3. 133–141 [in Ukrainian]
18. V. I. Shkliar (end others) (1996) Ukrainska zhurnalistyka: vchora, sohodni, zavtra [Ukrainian journalism: yesterday, today, tomorrow] KMUTSA (Kyivskiy mizhnarodnyi universytet tsyvilnoi aviatsii) KIUCA (Kyiv International University of Civil Aviation). 168 p. [in Ukrainian]
19. Yas O. V. (2013) Shulhyn Vasyl Vitaliiovych [Vasyl Vitaliiovych Shulhyn] Entsyklopediia istorii Ukrainy – Encyclopedia of the history of Ukraine, 10. 666 [in Ukrainian]
20. Zaiets O. V. (2014) Pochatok Pershoi svitovoi viiny za materialamy pravoslavnoi periodychnoi presy (do storichchia z dnia pochatku) [The beginning of the First World War according to the materials of the Orthodox periodical press (to the centenary of the day of the beginning)]. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/1212> (accessed: 29.11.2023) [in Ukrainian]
21. Zhyvotko A. P. (1999) Istoriia ukrainskoi presy [History of the Ukrainian press] Nasha kultura i nauka Our culture and science, 368 p. [in Ukrainian]